

Sociologija kao studij i struka

Empirijska analiza jedne populacije

BENJAMIN ČULIG
Odsjek za sociologiju
Filozofski fakultet, Zagreb

UDK: 316.64-057.875(497.5):316::331.54
316::331.54]316.662
174:[316::331.54
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 19. svibnja 1999.

Analiza sociologije kao profesije u Hrvatskoj provedena je na temelju procjene cjelokupne studentske populacije (N=142). Ispitanici su na skalama Likertovog tipa procjenjivali položaj sociologije u društvu, ugled sociologije, odnos sociologije prema društvenim promjenama, elemente strukovnosti (razvijenost teorija, znanstvenu aparaturu, jezik struke, publikacije, organiziranost struke, prepoznatljivost struke, strukovnu etiku, mogućnosti zapošljavanja). Također su mjereni razlozi upisa na studij, profesijska socijalizacija i odnos prema teoriji i empiriji. Ispitani su i svi relevantni sociodemografski parametri, te elementi sustava vrijednosti ispitanika.

Centralna tema istraživanja bile su profesijske aspiracije, koje su mjerene na tri plana: što se očekuje od struke generalno, koji se posao želi raditi, te na planu procjena ostvarivosti osobnih aspiracija. Osnovna hipoteza bila je da se struktura aspiracija može protumačiti videnjem struke te da se temeljem toga mogu prepoznati mogući pravci razvoja struke.

Faktorskom analizom pod komponentnim modelom dobivene su tri aspiracijske usmjerenosti: FUNDAMENTALNO-ZNANSTVENA, PRIMIJENJENA, te NASTAVNIČKA. Ova su tri faktora modelom multiple korelacije povezana sa svim varijablama procjene struke kao prediktorima. Dobiveni rezultati govore u prilog tezi da se osobne profesionalne aspiracije temelje na odgovarajućem videnju struke. Premda pri procjeni struke u prosjeku "sentimentalni", ispitanici su u svojim aspiracijama više nego realni. Polovica njih potpuno je svjesna da bi njihove aspiracije mogle ostati nerealizirane.

Ključne riječi: SOCIOLOGIJA PROFESIJA, PROFESIJSKE ASPIRACIJE, POLOŽAJ SOCIOLOGIJE, JEZIK STRUKE, PROFESIONALNA SOCIJALIZACIJA, PROFESIONALNA ETIKA, RAZVIJENOST PROFESIJE, PREPOZNATLJIVOST PROFESIJE, STUPANJ ORGANIZIRANOSTI PROFESIJE, POLUPROFESIJA

1. Uvod

Negdje u vrijeme provođenja ovog istraživanja¹, vodilo se niz diskusija o tome kako treba biti koncipiran studij sociologije koji će obrazovati stručnjake, spremne da se uhvate u koštac sa svim izazovima struke u kontekstu aktualnih društvenih promjena. U raspravama su se uzimali u obzir svi relevantni elementi vezani uz sadržaj struke, širinu obrazovnog profila, kao i oni koji su pokrivali pragmatičku stranu problema. Osnovna nakana većine sudionika u diskusiji bila je usmjerena prema stvaranju modernog studija, po uzorima poznatih svjetskih sveučilišta na kojima se sociologija izučava u dodiplomskoj nastavi. Štoviše, uzimala se u obzir i činjenica da takav studij treba odgovoriti i na zahtjeve društva, dakle biti dorastao i izazovima koje otvara svako društvo u tranziciji. Najkraće rečeno, uzeti su u obzir svi elementi, osim jednog.

Kad se oblikuje neki proizvod ili pak kad se osmišljava neka ideja za koju se želi zainteresirati druge, obično se uzimaju u obzir i potencijalni konzumenti - njihov profil, njihove po-

¹ Istraživanje o kojem je riječ u ovome tekstu konceptualno i operacionalno osmislili su autor teksta i mr. Krešimir Kufrin te ga proveli akad. godine 1995/96. na čitavoj populaciji studenata Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Zahvaljujem kolegi Kufrinu na svakovrsnoj pomoći i uloženom trudu.

trebe, vrsta njihova interesa te, dakako, njihova rasudna moć. Svaki ozbiljan "trgovac idejama" cilja sasvim određenju skupinu ljudi - potencijalne klijente ili "ovisnike" te, ako takovih nema na dispoziciji, nastoji ispitati koje su grupe u populaciji najbliže onome što nudi. U tu svrhu on će pomno ispitati potencijalno tržište, te uskladiti svoju ponudu s postojećom potražnjom, čak i kad njegov proizvod nije ni izdaleka u fokusu interesa većine.

Dakako da su prethodne objekcije samo neke od pretpostavki dobrog menadžmenta. Ispitati tržište, uložiti sredstva u dobru reklamu, voditi računa o "ambalaži" - sve su to elementi nužni da bi se uspelo u tržišnoj utakmici.

Prije niza godina ne bi mi se ni u kom slučaju "omakla" ovakva paralela. Duboko sam uvjeren da ozbiljno koncipiranje jedne fundamentalne discipline, kao što je to sociologija, treba biti izvedeno iz nje same, a ne iz nekakvih "zahtjeva tržišta". No, kako teorijska elaboracija građena s autarkičnih pozicija, bez senzibiliteta za društvenu zbilju, može biti časkom otpremljena na margine Povijesti, nije na odmet povesti računa o pragmatičkoj dimenziji ovoga problema. Naročito kad se uzmu u obzir povijesna iskustva vezana uz tranzicijske periode. Notorna je činjenica da se u periodu društvenih previranja, primjerice kada se društvo retradicionalizira, odnosno kad znatnije ojača desna politička opcija, prvi udar dogodi upravo društvenim znanostima. U takovoj je situaciji strukovni larpurlartizam krajnje neumjesan i kontraproduktivan.

Upravo iz tog razloga pokušalo se, usporedno sa stvaranjem novog programa studija, barem preliminarno "oslušnuti stvarnost". U ovom će se radu prezentirati rezultati istraživanja provedenog na studijskoj populaciji studenata sociologije akad. godine 1995/96, na temu **kakav studij studenti doista žele i kakve su njihove aspiracije u vezi struke**.

Predmet kojim se u ovom radu bavimo, formalno gledano spada u područje sociologije profesija. U tom smislu u radu su korišteni nalazi ove sociološke discipline, uz napomenu da je istraživanje ograničeno na anticipacijske elemente struke, a ne na procjenu stvarnog stanja u struci. Na ovome će se mjestu interpretirati viđenja studija i struke od strane budućih nositelja struke, a ne od onih koji struku trenutačno nose. Dakako, da bi za kompletniji uvid u stanje struke bilo potrebno provesti i analizu na onima koji trenutačno nose struku, no, to prelazi okvire ovoga, po pretenzijama mnogo skromnijeg rada. U tome smislu spomenut ćemo neke uvodne informacije o sociologiji profesija, koje ukazuju na ograničenja opsega i dosega naše interpretacije.

Budući da se prve ozbiljnije postavke za utemeljenje sociologije profesija javljaju već 30-ih godina ovog stoljeća², da se 50-ih godina javljaju brojne analize osnovnih karakteristika profesija i njihovih nositelja³ te da se u 70-im godinama javljaju i udžbenici, čija je tema sociologija zanimanja, odnosno profesija⁴, rezultat ovih nastojanja oformio je sociologiju profesija kao izuzetno ozbiljnu "posebnu" sociologiju, s jasno definiranim pojmovima, s empirijskom potkrepom u vidu analize gotovo svih profesija, te, dakako, s povijesnim i društvenim kontekstualiziranjem svoga predmeta.

Začudo, u nas se radovi ove vrste javljaju tek sredinom 80-ih, uglavnom u radovima Ž. Šporer (1984., 1985. i 1990.), vjerojatno stoga što industrijska sociologija kao posebna disciplina na ovim prostorima ima daleko dužu tradiciju, pa je sociologiji profesija trebalo neko vrijeme da se samoaktualizira u tome, ne baš sasvim gostoljubivom okruženju⁵.

² Prvi rad na temu sociologije profesija pod nazivom "The professions" javlja se u V. Britaniji 1933. godine, a napisali su ga E. M. Carr-Saunders i P. A. Wilson.

³ U tome su znatan doprinos dala i velika imena sociologije kao što su R. K. Merton (1956), A. W. Gouldner (1957), T. Parsons (1954), kao i brojni drugi autori, primjerice E. C. Hughes (1958) W. J. Good (1957), E. Greenwood (1957) i mnogi drugi.

⁴ Spomenimo samo neke od njih: L. Taylor (1968), C. Pavelko (1971, 1972), P. Eliot (1972).

⁵ Dakako da se pojam profesije sasvim opravdano nalazi i u fokusu industrijske sociologije. No, ono što kao bitno razlikuje ove dvije discipline jest razina analize i akcentuiranje problema. Najkraće re-

Rad koji prezentiramo, preliminarni je pokušaj da se rasvijetle dva ključna trenutka za razvoj sociologije kao struke u nas. Prvi se odnosi na **profesionalnu edukaciju** i svodi se na empirijsku analizu viđenja svih relevantnih sadržaja vezanih uz studij sociologije i to od strane onih koji taj studij polaze - dakle, budućih nositelja struke.

Drugi aspekt odnosi se na **viđenje sociologije kao struke** u kontekstu hrvatskoga društva. Oba aspekta, dakako nerazdvojna, trebala bi poslužiti jasnijem situiranju sociologije u aktualni društveni kontekst. Jer, ako se sociologija između ostaloga ne pozabavi samom sobom, pozabavit će se njome drugi. Ako sociolozi ne uvažavaju one elemente koji su ključni za razvoj svake profesije koja pretendira nositi oznaku razvijene profesije, završit će na margina društva i to upravo u situaciji koja vapi za sociološkim analizama. Prilika da se proučava društvo u tranziciji, ne pruža se baš svakodnevno. Pa kad već imamo tu sreću, pogledajmo da li smo strukovno spremni za takav povijesni izazov.

2. Konceptualne odrednice

Većina autora slaže se da se svaka profesija može karakterizirati četirima bitnim elementima ili dimenzijama, temeljem kojih se može procjenjivati razvijenost struke, stanje u struci, te dakako, položaj struke u društvu. Pod tim se elementima obično podrazumijevaju⁶:

1. Stupanj razvijenosti osnovnih teorija i tehnika koje čine sistematski zaokruženu cjelinu i osnova su za profesionalno djelovanje.
2. Stupanj monopola na stručnu ekspertizu.
3. Stupanj prepoznatljivosti profesija od javnosti.
4. stupanj organiziranosti profesija.

Po nekim se autorima, primjerice Ž. Šporer (1990), ovome dimenzioniranju profesija može dodati još jedna, koja bi podrazumijevala stupanj razvijenosti profesionalne etike.

Iz gornje je klasifikacije vidljivo da se svaka profesija može procjenjivati po stupnju posjedovanja navedenih elemenata, uslijed čega se profesije mogu međusobno uspoređivati. Zbog toga se u okvirima sociologije govori o profesijama i poluprofesijama, pri čemu se uz ove potonje vezuje niži stupanj razvijenosti navedenih osobina. Po sebi je jasno da pojedine profesije nisu jednako razvijene u pojedinim društvima, te da su u nekima izuzetno razvijene, dok su u nekima tek poluprofesije. Interesantno je ovo pitanje vezati uz sociologiju kao struku te s tog stajališta analizirati položaj sociologije u hrvatskome društvu. Naime, nije baš sasvim svejedno u kojem se društvenome ustrojstvu analizira razvijenost neke profesije. Također nije baš sasvim svejedno koji su pojedinci nositelji struke - koje i kakovo im je obrazovanje i stručno usavršavanje, koje su orijentacije, i u struci i inače. O svemu tome ovisit će najizravnije i položaj struke. Nije zanemariv i vremenski period u kojem se struka u nekome društvenom kontekstu razvijala, te dakako, i način na koji je neko društvo tretiralo struku - da li se prema njoj odnosilo širokogrudno ili pak mačehinski.

Premda se navedeni aspekti analize mogu primijeniti na bilo koju struku, oni se nužno moraju uzeti u obzir kad se analizira položaj sociologije kao struke. Poznato je, naime, da u nekim društvenim ustrojstvima upravo društvene znanosti nastoje biti marginalizirane, prvenstveno zbog svoje kritičke pozicije prema vladajućim strukturama, proizišle iz samih temeljnih odrednica struke. U tome smislu gore navedena klasifikacija elemenata struke mora-

čeno, industrijska sociologija polazi od već gotovih paradigmi koje analiziraju sferu rada, iz kojih izvodi pojam profesije, dok sociologija profesija stavlja akcent na strukturu profesija, tragajući za onim što je slično, odnosno različito u pojedinom profesijama.

⁶ Turner, C. i Hodge, N. M. (1970): Occupations and Professions, u knjizi: Jackson, J. A. : Professions and professionalizations, Cambridge U. P., preuzeto od Ž. Šporer (1990).

la bi se donekle relativizirati pri bilo kojoj usporednoj procjeni položaja sociologije kao struke u različitim društvima.

Prethodne napomene, dakako, ne umanjuju primjenjivost navedene ideal-tipske klasifikacije, koja je zapravo izuzetno operabilna i daje dobru konceptualnu podlogu za ispitivanje razvijenosti sociologije u nas.

Budući da smo u istraživanju koristili elemente navedene klasifikacije, odredit ćemo ukoliko što se pod pojedinim elementima podrazumijeva.

Kao prvo, profesije se od zanimanja razlikuju po svojoj utemeljenosti na teoriji. Profesija je utemeljena na određenom skupu teorijskih znanja, koja najčešće služe kao referentni okvir za najrazličitije procjene i cjelokupnu proceduru zaključivanja u rješavanju problema. U znanostima teorije su ishodišna i finalna točka svake eksploracije. Teorija empiriji daje osnovne postavke, a empirija teoriji znanstvenu vjerodostojnost. Za sociologiju kao profesiju nužan je visok stupanj poznavanja i jednog i drugog aspekta da bi se evidentno razlikovala od zanatskoga propitivanja stvarnosti putem vulgarno - empirijskih kvazianketa.

Nadalje, za svaku je struku izuzetno važan monopol nad određenim područjem znanja i, dakako, nad određenom vrstom djelatnosti. To znači da neka profesija mora biti priznata kao ekspertna u širem društvenom kontekstu, te po mogućnosti imati i od države priznat monopol barem nad specifičnim dijelom znanja i profesionalnoga bavljenja - mora biti po mogućnosti jedina ovlaštena za obavljanje određenih poslova. U tome smislu sociologija kao razvijena profesija trebala bi biti "tumač" društva i društvenih procesa. Primjerice, sociolozi bi trebali biti prvenstveni tumači javnoga mnijenja. U protivnome taj će monopol osvojiti pojedinci iz drugih, najčešće srodnih profesija. I kovač može obavljati posao zubara ako stomatologija kao struka nije razvijena i nema monopol nad liječenjem zuba ...

Vanjska prepoznatljivost struke najčešće se manifestira u sistemima titula i zakonsko - administrativnom reguliranju neke djelatnosti. Profesionalni ugled može biti vezan uz izuzetne pojedince, no, razvijena profesija podrazumijeva svojevrсни apriorizam na tome planu, dakako, pod uvjetom da je široj javnosti poznato čime se neka struka bavi i u kojoj je mjeri pojedinac iz nje meritoran za poslove koje obavlja kao društveno korisne. U nekome je društvu sociologija kao profesija nerazvijena ukoliko se u javne rasprave o stanju u društvu isključivo pozivaju političari, ekonomisti i raznorazni uglednici, ukoliko se u javnosti uopće razmatraju rezultati primjene raznoraznih kvazianketa bez da se o tome priupitaju meritorni sociolozi te ukoliko se stručnjaci iz bilo koje druge profesije, čak i srodne sociologiji, tretiraju kao sociolozi.

Stupanj organiziranosti profesije uključuje tri podjednako važna aspekta. Nezamislivo je da neka profesija nema razvijene institucije za profesionalno obrazovanje. No, njihov stupanj razvijenosti u velikoj mjeri određuje mnoge od prethodno navedenih elemenata. Opće je poznato da je ugled pojedine profesije izravno proporcionalan broju godina trajanja obrazovnog procesa. Nadalje, izrazito je važno u kojim se tipovima institucija i organizacija zapošljavaju pripadnici neke profesije. Što je veći ugled takvih mjesta zapošljavanja, bit će veći ugled i same profesije. Napokon, svaka struka koja pretendira na visok stupanj razvijenosti, mora imati organizirano strukovno udruženje, čija prvenstvena briga mora biti usredotočena na prethodne dvije odrednice.

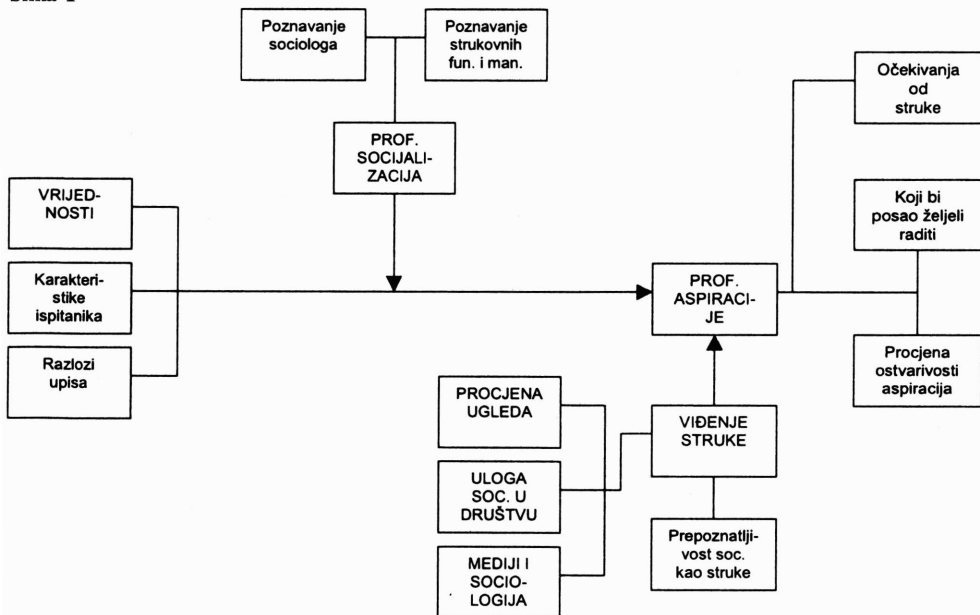
Da bi ova četiri segmenta stvorila djelotvorne pretpostavke za konstituiranje neke struke kao visoko razvijene profesije, nužno je potreban i peti element - profesionalna etika. Pod ovim se pojmom prvenstveno podrazumijeva skup normi, ciljeva i vrijednosti, koje će formirati unutarprofesijsku kontrolu. Pod ovim se potonjim prvenstveno podrazumijeva poštivanje profesionalnih standarda, znanstvenih dostignuća struke, kao i odnos profesionalca prema korisniku. Većina razvijenih profesija ima razvijen i definiran kodeks profesionalnog ponašanja. No, da bi on bio djelotvoran, nužno je da svaki budući stručnjak u procesu obrazo-

vanja prođe i proces profesionalne socijalizacije. U tome smislu, budući sociolog trebao bi biti upoznat sa svim profesionalnim institucijama, strukovnim glasilima, trebao bi poznavati ugledne nositelje struke i njihove radove, te sudjelovati u znanstvenim simpozijima i ostalim oblicima strukovne djelatnosti.

Nije nam namjera u ovome radu analizirati položaj sociologije kao profesije (ili polu-profesije?) u hrvatskome društvu. Za takvo što bilo bi potrebno provesti iscrpnu analizu uz odgovarajuće znanstveno istraživanje svih relevantnih aspekata na primjeru sociologa, kao i onima van profesije. Stoga smo se u ovome radu ograničili na svojevrsnu pilotažu. Pokušali smo, naime, mišljenje o navedenim aspektima ispitati na budućim nositeljima struke. Ovdje će nas, dakle, zanimati **kako struku, odnosno studij vide oni koji studiraju sociologiju**, i to na najznačajnijoj obrazovnoj instituciji te vrste u Hrvatskoj - Odsjeku za sociologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Na temelju tih rezultata može se neizravno zaključiti u kojoj je mjeri osobni odabir profesije uvjetovan onim elementima koji odlučuju o profesionalnom statusu struke u nekom društvenom okruženju.

Konceptualno gledano, u ovome se radu ispituje **veza između prethodno navedenih konstitutivnih elemenata sociologije kao struke, s profesionalnim aspiracijama budućih stručnjaka**. Dakako, svaki od konstitutivnih elemenata analizira se i zasebno. No, kad bi se isključivo zadržali na njihovoj pojedinačnoj analizi, ne bismo bili u mogućnosti prepoznati s kojeg se stajališta oni procjenjuju. Nije, naime, baš svejedno na koji način buduću struku vide oni koji sebe u struci vide kao buduće znanstvenike, u usporedbi s onima kojima je primjerice struka samo međukorak prema nekom drugom području bavljenja, ili pak s onima koji struku vide kao oslonac za stjecanje društvenog ugleda i višeg socijalnog statusa. To sve, dakako, implicira ispitivanje nekih elemenata sustava vrijednosti ispitanika, barem generalno i, dakako, poznavanje temeljnih karakteristika ispitanika. Reprezentirat ćemo to sljedećom konceptualnom shemom:

Slika 1

Slika 1 reprezentira klasični model multiple regresije, u kojem će odabir posla predstavljati kriterijsku varijablu, a varijable iz svih ostalih konceptualnih cjelina prediktore.⁷ U skladu s osnovnom pretpostavkom istraživanja, smatrat ćemo da se profesionalne aspiracije mogu većim dijelom objasniti preostalim navedenim sadržajima, koji pak s druge strane obuhvaćaju gotovo sve elemente navedene kao pretpostavke za konstituiranje sociologije kao profesije.⁸

Tako se pod konceptualnom odrednicom VIĐENJE STRUKE ispituje i analizira prepoznatljivost sociologije kao struke s jedne strane, te procjena ugleda, uloga u društvenim zbivanjima i odnos struke prema medijima s druge strane. PROFESIONALNE ASPIRACIJE u anticipacijskome se smislu povezuju s procjenama mogućnosti zapošljavanja u struci, kao i sa samoprocjenom realnosti vlastitih aspiracija. Profesionalnu smo socijalizaciju ispitali provjerom poznavanja suvremenih hrvatskih sociologa te poznavanjem temeljnih strukovnih manifestacija. Ostali relevantni prostori ispitivanja odnose se na individualne karakteristike ispitanika, elemente sustava vrijednosti, te razloge upisa studija.

3. Uzorak i metode

Ispitivanje je provedeno na N=146 studenata sociologije sve četiri studijske godine, što znači da smo praktički proveli populacijsko istraživanje, jer je toga trenutka na cijelom studiju bilo 162 studenta. Premda je u ovome istraživanju prvenstveno riječ o snimci stanja, ona nam daje mogućnost općenitijeg zaključivanja. Riječ je ipak o pet studijskih generacija, što podrazumijeva da mišljenja ispitanika ne odražavaju samo trenutačno raspoloženje, nego i vjerojatni smjer kojim bi se razvoj struke mogao odvijati.

Pri ispitivanju koristili smo metodu ankete. Prethodno navedene konceptualne cjeline operacionalizirali smo nizom instrumenata, od kojih je velika većina, naročito onih koji su ispitivali svakovrsne procjene, bila konstruirana u vidu skale Likertovog tipa, kojoj su pridružene ordinalne procjene (potpuno neslaganje (1), neslaganje (2), neutralna pozicija (3), slaganje (4), potpuno slaganje (5)).

Instrumenti koji su mjerili objektivne informacije sastojali su se od strukturiranih pitanja zatvorenog tipa. Strukovnu socijalizaciju mjerili smo mini-testom znanja (pitanja otvorenog tipa), a ostale sadržaje pitanjima s jednoznačnim odabirom.

U analizi podataka koristili smo standardne metode i odgovarajuće matematičko-statističke modele, kao što su faktorska analiza pod komponentnim modelom i multipla regresijska analiza, čemu su, dakako, prethodili odgovarajući univarijantni postupci, koje smo po potrebi uzeli u interpretaciju. Faktorsku smo analizu koristili kao metodu redukcije podataka na onim instrumentima, koji su konstrukcijski gledano bili višedimenzionalni. Na taj smo način analizirali vrijednosti, životne ciljeve, prepoznatljivost sociologije kao struke i profesionalne aspiracije. Istu smo proceduru koristili za provjeru višedimenzionalnosti ostalih instrumenata, što se u nekim slučajevima pokazalo sasvim opravdanim (primjerice, dionica - razlozi upisa).

4. Rezultati i interpretacija

Navedimo prvo rezultate koji se odnose na osnovna obilježja ispitivane populacije. Premda sam po sebi interesantan, ovaj ćemo dio znatno skratiti i to prvenstveno zbog opsežnosti daljnje interpretacije, relevantnije za ispitivanu temu.

⁷ Multipla regresija, dakako, ne implicira kauzalno objašnjenje kriterija, već naprosto maksimalizira zajedničku varijancu kriterija s prediktorskim sklopom. Stoga je cilj uporabe modela u ovome kontekstu svojevrсна "selekcija" prediktora, shodno njihovoj značajnosti u multiplom modelu.

⁸ Kao što smo napomenuli, u ovome se radi interpretiraju rezultati analize viđenja struke. Viđenje studija, čija je struktura i izvedbenost također sastavni element procjene stanja neke profesije, analizirat ćemo u sljedećem radu.

Karakteristike ispitanika

U ispitivanom uzorku bilo je 32.2% muškaraca i 67,8% žena. To je omjer, koji poprilično odgovara "svjetskim standardima" struke; poznato je naime, da je sociologija izrazito "feminizirana" struka.

Ne treba posebno spominjati postotke studenata po godinama, jer smo anketirali gotovo sve studente izuzev manjeg broja apsolvenata, kojih je u našem uzorku bilo 8.1%.

Studij sociologije je, izgleda izuzetno lagan, jer je postotak onih koji nisu ponavljali nijednu godinu 81.9%, čime se može podičiti malo koja studijska grupa. U prilog tome spomenimo i to da 92% studenata ima prosjek veći od 3.0, pri čemu 15,4% studenata ima prosjek veći od 4.01.

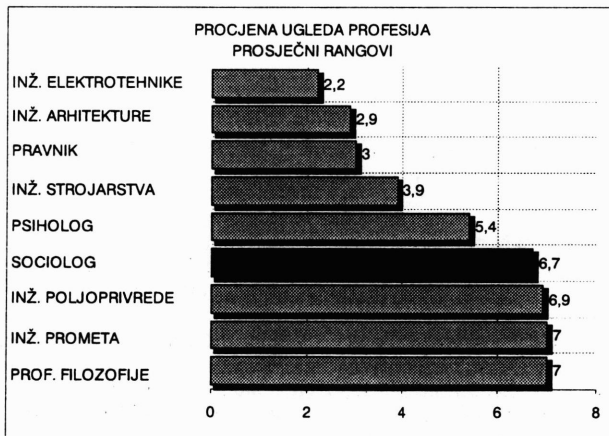
Socio-demografska struktura studenata mogla bi se podijeliti u dvije skupine. S jedne je strane 46.3% Zagrepčana, dok su ostali pretežno ruralne provenijencije (20.8% iz naselja do 10 000 st., te 14.1% iz manjih mjesta). Iz najvećih gradova Hrvatske (izuzev Zagreba) tek je 6.7% studenata. Nešto su češći studenti iz dalmatinskih, Primorske, Istarske i slavonskih županija, dok su vrlo rijetki oni iz Ličke i Goranske županije.

Materijalni status (samoprocjena ispitanika) ukazuje vjerojatno na nešto bolji status studenata općenito u usporedbi s populacijskim pokazateljima. Otprilike petina studenata živi bolje od većine stanovništva, što potvrđuje i izravno mjerenje posjedovanja objekata materijalnog statusa. S ovim podacima slaže se i obrazovni status ispitanikovih roditelja. Stečeni magisterij ili doktorat znanosti ima čak 9.4% očeva te začuđujućih 4% majki, a završeni fakultet 38.3% očeva i 33.6% majki. Svega je 6% očeva i 12.1% majki čije obrazovanje ne seže dalje od osmogodišnje škole.

Ugled struke

Nastavit ćemo interpretaciju s temom koja je naizgled manje važna u našem konceptu, no koja, zbog rezultata koje smo dobili, baca sasvim drugo svjetlo na studij sociologije te samim time i na sociologiju kao struku. Ispitanicima smo, naime, ponudili na procjenu devet struka, zahtijevajući od njih da ih rangiraju po ugledu u hrvatskom društvu. Ponuđene struke su namjerno bile odabrane tako da su tri bile one koje su u svim istraživanjima rangirane visoko, tri koje se rangiraju osrednje i tri čiji je rang najčešće među najnižima. Među tih devet struka bila je dakako i sociologija. Dobiveni su sljedeći rezultati:

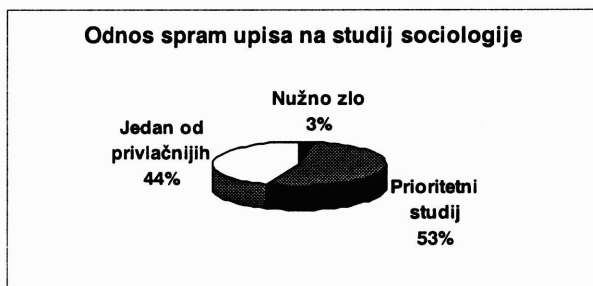
Slika 2

Već i površni uvid u sl. 2 govori nam da oni koji studiraju sociologiju, svoju buduću struku stavljaju u rang s još tri struke, koje čine neslavno začelje procjene i koje se već i vizualno razlikuju od ostalih. Medijan-test će pokazati da je ta razlika i statistički značajna, što je uostalom i manje bitno. Ovdje nam se nameće pitanje o razlogu upisa struke, koja se a priori vidi kao nepovoljna u ne baš sasvim zanemarivoj potrebi mlade osobe za profesionalnom samoaktualizacijom. Isključimo li trivijalni razlog, kojim bi se sugeriralo da studij sociologije upisuju oni manje sposobni⁹, nekonkurentni u drugim, visoko rangiranim strukama, ostaju još barem tri moguća razloga. Prvi razlog bi podrazumijevao da studij sociologije upisuju kandidati specifičnoga sustava vrijednosti, u kojem potreba za osobnim ugledom baš i nema neki visoki rang. Drugi razlog bi se mogao odnositi na (racionalno) neobjašnjivu ljubav baš prema toj struci po svaku cijenu. Treći bi se razlog mogao odnositi na mogućnosti da se znanja stečena na ovome studiju iskoriste za promociju u nemalome broju drugih struka, koje su uglednije od sociologije, kao djelatnosti možda i interesantnije, a u mnogim slučajevima i financijski isplativije. Ove tri pretpostavke razmotrit ćemo na odgovorima ispitanika. Generalno gledano, 53% studenata izjavljuje da je upravo željelo studirati sociologiju, njih 44% imalo je i podjednako interesantne alternative, a tek 3% studenata upisalo je ovaj studij jer nisu uspjeli negdje drugdje (sl. 3).

Ideju o studiju sociologije kao "negativnoj selekciji"¹⁰ nekih drugih, primjerice uglednijih studija, možemo dakle u potpunosti odbaciti, pogotovo stoga što njih 44% izjavljuje da su imali alternative, no ipak su se odlučili za, po osobnoj procjeni, manje uglednu profesiju. To, dakako ne znači istovremeno i manje ugledan studij, pa ni manje atraktivan, dok su ga isti ipak odabrali.

Slika 3

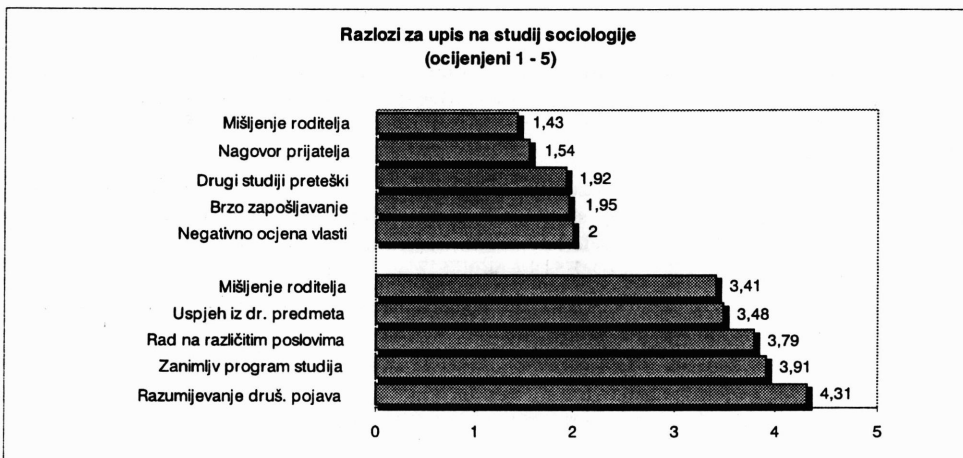
Razlozi upisa

Zbog prethodno rečenog nužno je ustanoviti koji su najčešći razlozi za upis studija sociologije, odnosno koji se razlozi navode najrjeđe.

⁹ Prema nalazima autora ovoga teksta, koji je desetak godina vodio klasifikacijski postupak, kad bi prosjek ocjena kandidata koji se prijavljuju na natječaj bio jedini kriterij za upis, na studiju bi primali isključivo odlične studente, čime se sasvim sigurno ne može podičiti velika većina fakulteta i studijskih grupa.

¹⁰ Pojam negativne selekcije često se rabio (i zlorabio) u diskusijama o sveučilišnoj politici, kvotama upisa i sl. Većina istih može se naći u zbornicima i tekstovima objavljenim sredinom 80-ih godina (npr. "Kulturni radnik", 1983, sv. 5.). Pritom se prvenstveno mislilo na činjenicu da ograničene upisne kvote na atraktivnim studijima prisiljavaju mnoge, inače kvalitetne kandidate, na upis lakših i/ili neatraktivnih studija, posljedica čega je slabo stanje u tim strukama.

Slika 4

Ispitanicima je na procjenu bilo ponudeno dvadeset mogućih razloga, vezanih uz sve aspekte studiranja, buduće profesije, osobne aspiracije i dr. Iz gornje slike vidljivo je da su najčešće prihvaćeni razlozi vrlo "šaroliki" i da uključuju kako prijašnja iskustva i postignuća, tako i buduće ambicije i pretenzije. Zanimljivo je primijetiti da se mišljenje roditelja u pravilu nije uzimalo u obzir pri jednoj od najvažnijih životnih odluka. Pridodamo li tome iskazanu izrazitu nevažnost nalaženja zaposlenja po završetku studija, stječe se dojam da pri izboru studija sociologije kandidati nisu nimalo pragmatični i da ih prvenstveno zanimaju sadržaji studija, bez obzira na posao koji će kasnije raditi.

Faktorska analiza provedena na istom instrumentu pokazuje sasvim drukčiju sliku.¹¹ Faktorska analiza, koja je svojevršno mjerilo sadržajne konzistencije, izdvojila je pet statistički značajnih dimenzija, čije sadržaje, budući da je procedura trivijalna i standardna, navodimo samo u grubim crtama.¹²

Prvi faktor (FRAZL1) saturiran je **uvjerenjem u dobivanje dobro plaćenog posla** (.86) i izgledima za **brzo zapošljavanje po završetku studija** (.76), **neovisno o kojoj se vrsti posla radi** (.63), što je sve potkrijepljeno uvjerenjem da **sociologija ima izrazit značaj u ovome društvu** (.48). Nazovimo ga jednostavno DOBAR POSAO.

Drugi faktor (FRAZL2) najjače saturira **viđenje sociologije kao stila života** (.72), a ne kao profesije, uz nadu da će se na studiju naučiti **kako utjecati na druge u svrhu promjene društva** (.57), te usprkos **negativnoj ocjeni studija od strane vlasti** (.61). Dodamo li uz to da

¹¹ Budući da je utemeljena na interkorelacijama varijabli, faktorska analiza nam govori o "grupama" srodnih varijabli, odnosno onih na koje su ispitanici konzistentno reagirali, čime u ovom slučaju dobivamo faktore koji govore o skupinama razloga. U cijelom smo radu na ovakve slučajeve primjenjivali faktorsku analizu pod komponentnim modelom, uz GK kriterij za zaustavljanje ekstrakcije u bazičnoj soluciji, te varimax transformaciju za određivanje jednostavne strukture. Svi interpretirani faktori su, dakle, varimax dimenzije, te su samim time u svakoj soluciji ortogonalni, dakle nezavisni skupovi sadržaja.

¹² Umjesto matrica korelacija, za ovu, kao i sve ostale komponentne analize, masnim ćemo tiskom označiti sadržaj varijabli, iza kojeg ćemo u zagradama navesti iznos saturacije s dimenzijom koju interpretiramo.

im je motiv bio i **značaj sociologije u našem društvu** (.51) te **želja da se utječe na promjene društva** (.44), mogli bismo ovaj faktor imenovati: **STUDIJ KAO PRIPREMA ZA POLITIČKI AKTIVIZAM**.

Treći faktor (FRAZL3) odlikuje želja za **analiziranjem društvenih pojava** (.70), **bavljenje znanstvenim radom** (.45), te **mogućnost utjecaja na društvene promjene** (.63). Ovo, pomalo sensimonovsko htijenje nazvat ćemo, uz malu ogradu, **ZAINTERESIRANOST ZA ZNANSTVENI RAD**.

Četvrti faktor (FRAZL4) reprezentira one, koji su prije studija već donekle **upoznati sa sociološkom literaturom** (.78), koji su nadalje **pratili istupe sociologa u medijima** (.66) te one, koji se po završetku studija **žele baviti znanstvenim radom** (.61). Uz izvjesnu ogradu ovaj ćemo faktor nazvati **ZAINTERESIRANOST ZA TEORIJU**.

Posljednji faktor (FRAZL5) oslanja se na **ugled i tradiciju Filozofskog fakulteta** (.63), **mišljenje roditelja** (.51) i **nagovor prijatelja** (.51), što bismo mogli okarakterizirati kao **TRADICIONALNI IZBOR**.

Usporedimo li ove dvije analize, zaključujemo da oni razlozi, koji su se u ovome istraživanju najčešće prihvaćali, vjerojatno reprezentiraju tek notorna mišljenja, prihvatljiva svakome, te ih zbog toga ne možemo uzeti kao cjelinu, (što se pri interpretaciji često dogodi čak i školovanom istraživaču!) već prije kao varijable koje loše mjere predmet mjerenja.

Prepoznatljivost struke

U ovome dijelu istraživanja koje smo operacionalizirali skalom Likertovog tipa, zanimalo nas je kako studenti procjenjuju osnovne elemente, po kojima svaka struka stvara svoju prepoznatljivost u društvenom kontekstu (jezik struke, ekspertiza, publikacije, javni istupi, strukovna organiziranost, razgraničenje od srodnih struka i sl.). Rezultate smo u svrhu kasnije uporabe u finalnoj obradi podvrgli faktorskoj analizi te na ovom mjestu iznosimo rezultate varimax transformacije, koja je varijable "objedinila" u šest statistički značajnih faktora.

Prvi faktor (FPREP1) saturiran je sadržajima koji se prvenstveno odnose na globalnu ulogu sociologije u rješavanju društvenih problema. Struka se ocjenjuje kao **sposobna za rješavanje problema društva** (.74), **sociolozi kao stručnjaci** (.77) kompetentniji za to od npr. psihologa, politologa i sl. a **sociološke metode adekvatnima za provođenje istraživanja** (.50) koja će pripomoći rješavanju problema društva. Istovremeno se ovim superlativima pridodaje i mišljenje da **naša sociologija ostaje znanstveno objektivna** (.40), unatoč političkim i sličnim pritiscima. Stoga ćemo ovaj faktor nazvati **SOCIOLOGIJA KAO OBJEKTIVNA DRUŠTVENA ZNANOST**.

Drugi faktor (FPREP2) odnosi se prvenstveno na profesionalnu etiku. Hrvatska se sociologija prvenstveno procjenjuje kao **homogena zajednica** (.76), čiji se članovi pridržavaju **nepisanih pravila profesionalne korektnosti** (.62), kako na planu međuljudskih odnosa tako i na planu strukovne djelatnosti. Po mišljenju ispitanika **dodjela titula u sociologiji odraz je znanja i stručnosti** (.61) pojedinaca. Ukratko, riječ je o **RAZVIJENOSTI STRUKOVNE ETIKE**.

Treći faktor (FPREP3) govori o tome kako sociologiju vide drugi. Ispitanici smatraju da **prosječno obrazovani pojedinci znaju što je to sociologija** (.71), da također **znaju kojim se poslovima sociolozi bave** (.66) te da struka u tome smislu **vodi računa o svojemu "podmlatku"** (.54). Istina, uvid u distribucije varijabli pokazuje da većina ispitanika misli da se ovo potonje u stvarnosti ne događa, tako da se prethodni iskaz odnosi samo na one koji su uvjereni u sve navedene konstatacije. Imenovat ćemo ovaj faktor kao **PREPOZNATLJIVOST STRUKE U ŠIROJ JAVNOSTI**.

Četvrti faktor (FPREP4) saturiraju mišljenja o **prepoznatljivosti teorijskih paradigmi hrvatske sociologije** (.73), o njihovoj **primjerenosti u istraživanju društvene stvarnosti** (.61), o **zanimljivom i raznolikom "strukovnom životu"** (.55) te o osobnom uvjerenju ispitanika kako **poznaju probleme struke** (.46). Ovaj "šaroliki" faktor sadrži varijable čije su distribucije, izuzevši posljednju, lijevo asimetrične, pa je prije riječ o skepsi u vezi s navedenim sadržajima, nego li o njihovom prihvaćanju, što nas dakako ne priječi da ga nazovemo **POZNAVANJE STRUKOVNE DINAMIKE**.

Peti faktor (FPREP5) oslanja se na varijable koje se kritički osvrću na **zlouporabu struke od strane nestručnjaka** (.76), prepoznatljivu između ostaloga po **nepoznavanju jezika struke** (.58) (inače **visoko razvijenog i sofisticiranog!**), što sve doprinosi znatnijem **zanemaranju značaja sociologije od strane ovoga društva** (.65). **STRUKOVNI JEZIK - LEGITIMITET STRUKE** bio bi jedan od mogućih naziva ovoga faktora.

Posljednji faktor ovoga sklopa (FPREP6) saturiraju dvije tvrdnje koje govore o istoj temi - **sociološkim publikacijama**, pa ćemo ga, unatoč faktorskoj nedostatnosti,¹³ ovdje spomenuti iz konceptualnih razloga. Tematski sklop o kojem on govori odnosi se na sociološke publikacije, pri čemu se smatra da je **kvaliteta publikacija kod nas na pristojnoj razini** (.76) **te da naša literatura dovoljno moderno prati trend sociologije u svijetu** (.45). Napominjemo da se uz ovaj faktor još vezuje i varijabla kojom se u stvarnosti **niječe znanstvena neutralnost** (-.33) hrvatske sociologije, no saturacija ove varijable je preniska u odnosu na ostale. Nazovimo ovaj faktor naprosto **RAZVIJENOST STRUKOVNE PUBLICISTIKE**.

Iako se u ovome radu moglo analizirati distribucije frekvencija za sve 22 tvrdnje, mišljenja smo da dobiveni faktori, kako smo ih prethodno interpretirali, daju mnogo bolju sliku o aktualnom viđenju sociologije u nas. Oni nam, naime, pokazuju da se u procjeni prepoznatljivosti struke gotovo u pravilu uzima u obzir samo jedan, eventualno dva elementa, na temelju kojih se o struci zaključuje najčešće pozitivno. To dakako ne mora značiti ništa loše, osim što ostavlja dojam da su navedene procjene partikularne, te samim time i pomalo sentimentalne, da ne kažemo nekompetentne.

Teorija versus empirija

Dakako da nas je u istraživanju moralo zanimati kakva je opća orijentiranost budućih sociologa spram klasične i po dubokom uvjerenju autora apsolutno irelevantne dihotomije - da li u sociologiji dati primat teoriji ili empiriji? Do nedavno se, naime, smatralo da sociologija u nas treba biti prvenstveno utemeljena na teoriji, dapače na socijalnoj filozofiji, pa se nekako smatralo da i studentske preferencije slijede istu logiku razmišljanja.

Rezultati koje smo dobili na dvodimenzionalnoj¹⁴ skali, govore u prilog tome da se, generalno gledano, tvrdnje koje propagiraju empiriju prihvaćaju u mnogo većoj mjeri (otprilike 2/3 ispitanika) nego li one koje daju primat teoriji. Faktorska analiza pokazuje da ipak postoje dvije orijentacije. Prvi od dobivenih faktora (TEOEMP1) visoko saturiraju tvrdnje kojima se preferiraju **teorijska razmatranja** (.78), čitava struka prvenstveno doživljava kao **teorijska** (.77), a statistika i matematika smatraju **neprijemljive sociologiji** (.74). Osim što se daje primat teoriji, u ovome je kontekstu i mišljenje kojim se **sociologom može smatrati i onaj, koji ne poznaje statistiku i metode istraživanja** (-.57).

Za uzvrat, drugi faktor (TEOEMP2) osim što se zalaže za **analitičko-empirijski pristup** (.69) i **primijenjena istraživanja** (.66), te brani **realnost empirijske slike** (.58), smatra da **teo-**

¹³ Pri interpretaciji faktora uzimaju se, naime, u obzir samo oni, koji su saturirani barem trima varijablama čija je saturacija pristojno visoka (npr. reda veličine .40 iako to nije nužno).

¹⁴ Iako bi se po općem uvjerenju moglo opravdano govoriti o jednoj dimenziji, kada je riječ o pro et contra empirije(teorije), dobiveni rezultati ukazuju na postojanje dvije značajne dimenzije, koje su međusobno ortogonalne.

rije moraju biti tako postavljene, da ih se može provjeriti istraživanjem (.66). "Teoretičari" dakle odbacuju empiriju kao nepotrebnu, dok "empiričari" ne odbacuju teoriju, nego na nju stavljaju uvjet - znanstvenu provjerljivost.

Sociologija i mediji

Iako je tema ovog odjeljka interesantna sama po sebi, u ovome kontekstu njena je uloga ponešto specifična, jer bi njome trebali razjasniti u kojoj mjeri sociologija putem medija realizira svoju strukovnost i uspijeva "reklamirati svoje proizvode". Niže navedena tablica daje rezultate procjene 10 takovih aspekata. U zagradama uz svaku tvrdnju njezina je aritmetička sredina¹⁵, a brojke u kolonama su postoci, pri čemu je u prvoj koloni potpuno neslaganje, a u posljednjoj potpuno slaganje, kao u klasičnoj skali Likertovog tipa.

Tablica 1

1. Sociologija u nas ima onu medijsku pozornost koju zaslužuje. (1.69)	43	49.7	3.4	5.4	.7
2. Česta prisutnost sociologije u medijima je izrazito važna, jer kod mladih ljudi potiče interes za sociologiju. (3.68)	.7	8.1	25.5	54.4	11.4
3. Sociolozi bi se morali mnogo više pojavljivati u medijima, jer to bitno pridonosi prepoznatljivosti sociologije kao profesije u javnosti. (4.12)	.7	3.4	6.7	61.7	27.5
4. Način na koji mediji prezentiraju sociološke radove najčešće je senzacionalistički, što izuzetno šteti struci. (3.68)	.7	9.4	30.2	40.9	18.8
5. U medijima se pojavljuju uglavnom oni sociolozi kojima je stalo do popularnosti i medijske eksponiranosti. (2.92)	8.1	26.8	38.3	18.8	8.1
6. Medijska popularnost pojedinih sociologa dobar je pokazatelj i njihove vrijednosti kao sociologa. (2.22)	25.5	37.6	27.5	8.7	.7
7. Političke ambicije glavni su motiv većine sociologa koji se često pojavljuju u medijima. (2.75)	4.7	36.2	38.9	18.1	1.3
8. Često pojavljivanje sociologije u medijima važnije je od toga da ono uvijek bude znanstveno. (2.07)	31.5	40.9	16.8	8.1	2.0
9. Pojavljivanje u medijima važno je za osobnu motiviranost sociologa. (2.78)	6.7	32.9	35.6	23.5	.7
10. Sociologija je malo zastupljena u medijima zato jer se ne bavi dovoljno suvremenim hrvatskim društvom i drugim medijski zanimljivim temama. (2.92)	9.4	26.2	32.2	26.2	5.4

Sve tvrdnje ovog instrumenta iskazuju mišljenje o premaloj zastupljenosti sociologije i sociologa u medijima. Nadalje, izrazito se prigovara žurnalističkom senzacionalizmu (tvrdnja 4), te s tog stajališta onim pojedincima, čiji su medijski istupi tako intonirani. Za utjehu, to se prvenstveno stavlja na dušu tisku, koji po mišljenju 95% ispitanika vrvi nadrisociologijom vlastite produkcije, ili pak onom, koju proizvode nekompetentni pojedinci drugih struka, čiji su nekompetentni istupi poprilično učestali po mišljenju 75% ispitanika.

Oko posebno važnog pitanja kojim se od sociologije zahtijeva aktualnost u kontekstu hrvatskog društva te medijska zanimljivost (tvrdnja 10) ispitanici su poprilično simetrično po-

¹⁵ Uobičajeno je i opravdano uz prosjeke davati i neku mjeru raspršenja. U ovome smo radu bili skloniji prikazati čitave distribucije frekvencije, koje mnogo bolje služe interpretaciji rezultata.

dijeljeni, što se zapravo može shvatiti kao ozbiljan prigovor promidžbi struke, jer (tvrdnja 3) 89% ispitanika procjenjuje pojavljivanje u medijima kao izrazito važan element za prepoznatljivost sociologije kao profesije.

Sociologija i društvene promjene

Rasprave na temu da li bi sociologija trebala biti znanstveno neutralna ili društveno angažirana svako se toliko revitaliziraju i u pravilu dijele diskutante u dva podjednaka tabora. Budući da o eventualnoj prevazi jednog od njih ovisi politika struke, jasno je da ova tema ima težinu koja znatno nadmašuje spomenutu diskusiju.

Ne ulazeći iole u dublji smisao ove dihotomije, smatrat ćemo naprosto da je riječ o dvjema suštinski različitim preferencijama. Stavimo li, naime, ljude u situaciju prisilnog odabira, bez mogućnosti da se opravdaju općenitom sklonošću prema objema stranama dihotomije, oni će se na kraju ipak nedvosmisleno odlučiti. Što u našem istraživanju nije slučaj. Uostalom, pogledajmo dobivene rezultate.

Tablica 2

1. Bilo kakav javni politički angažman sociologâ nespojiv je s njihovom znanstvenom ulogom. (2.55)	11.4	45	24.8	14.8	4
2. U društvenim pitanjima, sociolozi bi trebali imati odlučujući utjecaj na javno mnijenje. (3.67)	.7	10.7	23.5	51.0	14.1
3. U sadašnjem trenutku hrvatskog društva sociolozi ne bi smjeli biti neutralni, već bi čestim istupima u javnosti trebali poticati političke i društvene promjene. (3.66)	2.7	10.7	22.1	47.0	17.4
4. Zadaća sociologa je proučavanje društva, a ne njegova promjena, pa bi stoga trebali biti umjereni i trezveni u javnim nastupima. (2.91)	6.7	31.5	32.2	22.8	.67
5. Sociolog je prije svega intelektualac, pa bi morao javno reagirati na društvene događaje i onda kad to nema izravne veze sa strukom. (3.58)	.7	12.8	28.9	43.6	14.1
6. Sociolozi trebaju ukazivati na moguće načine rješavanja društvenih problema, ali ne smiju pritom iskazivati svoje osobne preferencije. (4.00)	.7	4.7	15.4	52.3	26.8
7. Sociologija je znanstvena disciplina, pa se kao takva ne smije uplitati u aktualne društvene i političke rasprave. (2.24)	16.1	53.0	22.1	8.1	.7
8. Humanističko-kritička tradicija sociologije obvezuje sociologe na kritički odnos prema vlasti. (3.40)	1.3	18.1	30.9	38.3	11.4

Vidljivo je da se ispitanici u većoj mjeri slažu s pet od 8 ponuđenih tvrdnji. Slaganje je najčešće dvotrecinsko ili veće. Najprihvaćenije mišljenje (6) jest zahtjev za znanstvenom objektivnošću struke, što se slaže s prethodno uočenim podacima. Važno je pritom napomenuti da su ispitanici vjerojatno stavili nešto jači naglasak na drugi dio tvrdnje, koji odriče pravo pojedincu da u ime struke promiče osobne preferencije. Slijede tri tvrdnje podjednake prihvaćenosti, koje se donekle odnose na zajedničku temu - javne istupe sociologa. Od sociologa se, barem onih koje se može smatrati intelektualcima, očekuje da utječu na javno mnijenje, da potiču društvene promjene, te da time ujedno osiguraju i promidžbu struke, kojoj je to i povijesna obveza. Na to je, po mišljenju ispitanika, obvezuje humanistička i kritička tradicija, naročito kad je u pitanju odnos struke prema vlastima (tvrdnja 8). Moramo napomenuti da

se ovo donekle kosi s prethodnim zahtjevom za znanstvenom objektivnošću, što i nije baš sasvim neobjašnjivo. Teško je, naime, zamisliti bilo koju društveno angažiranu disciplinu, koja uspijeva ostati apsolutno neutralna i znanstveno objektivna ako je intencionalno zainteresirana za ishod svoje djelatnosti.

Najmanje prihvaćena tvrdnja u instrumentu (7) donekle razrješuje ovu diskrepanciju. Prema tvrdnji, ispitanici smatraju da je uplitanje u političke i društvene rasprave jedna od strukovnih zadaća s kojom znanstvenost ne mora nužno imati veze. Naime, ako zadaća sociologa nije samo proučavanje društva (tvrdnja 4), već promjena istog, pojam znanstvenosti i objektivnosti pridaje se prvenstveno **načinu** na koji se strukovni alati (metode, istraživanja itd.) rabe ili zlorabe. Stječe se dojam da su ispitanici ipak nešto spremniji žrtvovati znanstvenost u ime društvene mijene, ukoliko bi ih se dovelo pred takvu odluku. Ova, u biti gillijevska¹⁶ pozicija predstavlja "dvosjekli mač" sociologije kao struke i najčešće završava u bespućima znanstvene proizvoljnosti. Da li je to slučaj s budućim nositeljima struke? Na ovo se pitanje, dakako, ne može odgovoriti iz konteksta distribucija u tablici 2. Moguće je da distribucije prikrivaju različite grupacije ispitanika, u međusobnoj usporedbi bitno drukčije orijentiranih, o čemu ćemo više reći u završnoj analizi.

Individualne i terminalne vrijednosti

Premda bi za ustanovljavanje vrijednosnih preferencija trebalo provesti zasebno i temeljito istraživanje, utemeljeno na par stotina indikatora¹⁷, u ovome se radu htjelo samo donekle preliminarno "zaviriti" u sustav vrijednosti ispitivane populacije, kako bi se samo djelomično potkrijepile neke od pretpostavki, na kojima smo utemeljili koncept istraživanja. Uz memo li da je tema ovog rada viđenje struke i budućega osobnoga profesionalnog angažiranja, dakle razina aspiracija, onda je njima najbliža tema upravo vezanost aspiracija uz terminalne vrijednosti¹⁸, koje se primjerice mogu klasično mjeriti preko životnih ciljeva, što je u ovome radu i učinjeno. S druge strane, terminalne su vrijednosti u pravilu visoko koherentne temeljnim vrijednostima rada i slobodnog vremena te instrumentalnim i socijetalnim vrijednostima. Uzevši u obzir činjenicu da je ispitivana populacija sasvim solidno educirana o temeljnim idejama ispitivanja vrijednosnih orijentacija, smatrali smo dostatnim ovo područje ispitati skalom Likertovog tipa koja je sadržavala 15 vrijednosti. Njihov odabir bio je u većoj mjeri uvjetovan dotadašnjim rezultatima na istoj populaciji i donekle mišljenjem javnosti o preferencijskim promjenama u populaciji mladih negoli potrebom za temeljitošću.

Uz klasičnu skalu ordinalnog tipa, već prije spomenutu, primjenom je faktorske analize pod komponentnim modelom dobiveno četiri faktora, koji se mogu shvatiti kao naznake četiriju preferencijskih sustava.

Prvi faktor (VRIJ1) saturiran je sljedećim vrijednostima: **crkva** (.90), **vjera** (.85), **brak** (.70) i **tradicija** (.62). Budući da je riječ o indikatorima koji najčešće reprezentiraju TRADICIONALISTIČKI sustav vrijednosti, smatrali smo da je to i najprimjerenije ime ovoga faktora.

¹⁶ Gilli, G. A. (1974) **Kako se istražuje**. Zagreb: Školska knjiga.

¹⁷ Većina autora koji su istraživali vrijednosti spominje 10-12 relevantnih segmenata prostora vrijednosti, od kojih su većinu mjerili s 20-30 varijabli. O tome se može naći više u npr. Čulig, B. (1992): **Vrijednosti i politički stavovi kao determinante ekoloških orijentacija**. *Doktorska disertacija*, Zagreb

¹⁸ Pod terminalnim se vrijednostima podrazumijevaju preferencije nastale temeljem onoga što se smatra poželjnim rezultatom u nekom udaljenom vremenskom trenutku. To su najčešće ciljevi ka kojima se teži, a zbog kojih se u sadašnjosti nešto odabire kao poželjno. O tome više u npr. Čulig, B., Fanuko, N., Jerbić, V., (1982) **Vrijednosti i vrijednosne orijentacije**. Zagreb: CDD.

Drugi faktor (VRIJ2) saturiraju **mjesto rođenja** (.82), **regija** (.76), **narod** (.62) i **država** (.59), što su najčešće indikatori etnosa. Ovaj, po svojoj strukturi socijetalni sklop, može se uz izvjestan respekt imenovati kao ETNOCENTRIZAM.

Treći faktor (VRIJ3) saturirali su indikatori **studij** (.85) i **znanost** (.79). Budući da i nije bilo drugih indikatora s kojim bi ova dva trebala biti znatnije korelirana, nazvat ćemo ovu "krnju" dimenziju ZNANSTVENA ORIJENTACIJA.

Četvrti faktor (VRIJ4) saturiraju indikatori: **prijatelji** (.82), **obitelj** (.66) i **rodbina** (.54), čemu je po našem mišljenju solidna odrednica SOCIJALNA BLISKOST.

Životni ciljevi, usko povezani s aspiracijama, mjereni su skalom Likertovog tipa koja je sadržavala 25 čestica i koja je prethodno provjerena u desetak istraživanja na studentskoj/omladinskoj populaciji¹⁹. Faktorska analiza izdvojila je očekivanih pet dimenzija.

Prvim faktorom (FCILJ1) dominiraju teme bogatstvo, slava i moć. Želja za posjedovanjem jasnih pokazatelja visokog socijalnog statusa, za **posjedovanjem znatne količine novca** (.89), **koji treba nemilice trošiti** (.78), potkrijepljena **željom da se bude moćan** (.78), **bez straha od ikoga** (.66), te da se uz sve to **postane slavan** (.65), može se imenovati najrazličitijim imenima. Ono što je svima njima zajedničko, jest iracionalna idealizacija životnih mogućnosti formulirana na egotističan način. Zato se i nećemo truditi da tome pridamo neko značenje višeg reda općenitosti, već ćemo ovaj faktor imenovati kao i u početku: BOGATSTVO-SLAVA-MOĆ.

Drugi je faktor (FCILJ2) jednako plauzibilan, premda sadrži odrednice sasvim drukčije provenijencije. Njega saturiraju **potreba za stupanjem u skladan brak** (.82), **rađanjem djece** (.81) i **njihovim odgajanjem** (.78), pa ćemo ga nazvati SKLADNA OBITELJ.

Treći faktor (FCILJ3) samo je naizgled teško definirati, jer u znatnoj mjeri kolidira sa strukturama stavova. **Želja da se potiču društvene promjene** (.78), uz to **da se iza sebe ostavi nešto veliko** (.73), **boreći se za mir, pravdu i jednakost** (.63), dobar je "foto-robot" kako klasičnog, tako i modernog revolucionara, ideal koji među mladima sasvim sigurno ima mnogo pobornika. No, ono što ovom faktoru daje izvjesnu specifičnost jest posljednja čestica - **stalno učiti i stjecati nove spoznaje** (.58). Bez pretenzija da u ovaj obrazac uklopimo bilo koju povijesnu ličnost, možemo sadržaj ovog faktora karakterizirati sintagmom OBRAZOVANI REVOLUCIONAR.

Četvrti faktor (FCILJ4) također se redovito dobiva u istraživanjima ove vrste. Želja da se ima **čista savjest** (.89), **da se bude pošten** (.73) te **da se sačuva zdravlje** (.51), što su sve elementi psihičkog i fizičkog integriteta, nazvat ćemo INTEGRITET LIČNOSTI.

Peti faktor (FCILJ5) iskazuje želju za življenjem u kojem se čovjek **žrtvuje za nešto veliko** (.77), pri čemu **pomaže ljudima u nevolji** (.75) i naprosto **ima u vidu nevolje drugih** (.53), može se najjednostavnije karakterizirati kao ALTRUIZAM.

Profesionalna socijalizacija

Riječ je o jedinom segmentu istraživanja u kojem se od ispitanika tražilo znanje nekih činjenica, a ne procjena ili iskazivanje mišljenja. Profesionalnu smo socijalizaciju mjerili tako da smo od ispitanika tražili da navedu imena i prezimena hrvatskih sociologa, koji ne rade na Odsjeku za sociologiju, zatim navođenje urednika glavnih strukovnih glasila u Hrvatskoj, ime i prezime predsjednika Sociološkog društva te naziv godišnjeg skupa sociologa. Rezultate, poprilično porazne, iznosimo u sljedećoj tablici:

¹⁹ Vidjeti npr., rezultate dobivene u Čulig (1992):138-144

Tablica 3

1. Ime i prezime glavnog urednika "Revije sa sociologiju"	29.5%
2. Ime i prezime glavnog urednika "Socijalne ekologije"	49 %
3. Ime i prezime glavnog urednika "Sociologije sela"	0.7%
4. Ime i prezime glavnog urednika "Društvenih istraživanja"	0.0%
5. Ime i prezime predsjednika Hrvatskog sociološkog društva	23.5%
6. Naziv našega tradicionalnoga godišnjeg sociološkog skupa	34.9%

Još su slabiji rezultati dobiveni pri navođenju poznatih sociologa. Tako primjerice, za doajena i utemeljitelja Odsjeka za sociologiju zna tek 6.7% studenata. Isti postotak ispitanika zna za S. Vrcana i D. Sekulića, dok su za Ž. Šporer čuli samo zato, što im je njezina knjiga "Sociologija profesija" bila obavezna literatura upravo u vrijeme provođenja ovog istraživanja. Ispitanici pod ovim pitanjem spominju i izvjestan broj "čistih" filozofa (npr. N. Skledar) te nemali broj poznatih intelektualaca sasvim druge provenijencije.

Izgleda da je najporazniji rezultat da se pod najpoznatije sociologe ubrajaju **isključivo** oni, koji su u posljednjih desetak godina bili medijski eksponirani. Ovime ni u kom slučaju ne mislim reći bilo kakvu ozbiljnu zamjerku onima koji nažalost jedini medijski promoviraju struku. Postavlja se pitanje da li studenti sociologije znaju za poznate sociologe u iole većoj mjeri negoli prosječni čitatelji "Globusa", "Nacionala" i ostalih tjednika.

Sociolozi koji su najviše puta spomenuti u odgovorima ispitanika jesu: S. Letica (32%), D. Lalić (30.2%), J. Županov (26.9) te B. Perasović (26.2%). Ostali sociolozi spomenuti su mnogo rjeđe, pa ih ovdje nećemo ni navoditi.

Iz navedenih podataka može se jedino zaključiti da na profesionalnoj socijalizaciji budućih aktera struke treba ozbiljno poraditi, jer je ona nužan konstitutivni element razvoja svake ozbiljne struke. Izgleda da se upravo na ovoj točki u razvoju struke ozbiljno zakazalo, što istu svrstava u red poluprofesije. Za to je prvenstveno odgovorno strukovno udruženje, čija je dužnost vođenje računa o profesionalnoj socijalizaciji.

Očekivanja od struke

Preostao nam je još uvid u glavnu temu ove analize - profesionalne aspiracije budućih sociologa. Posebnim smo instrumentom nastojali utvrditi što ispitanici očekuju od struke općenito, zatim koje bi vrste poslova željeli raditi te napokon kako procjenjuju mogućnosti za ostvarenje svojih želja. U ovome ćemo odjeljku ukratko analizirati prvi od navedenih aspekata.

Premda su razlike u pojedinim očekivanjima poprilično male (tablica 4) što bi se moglo shvatiti kao da većina ispitanika želi gotovo sve od struke (u tablici su prosjeci na skali 1-5!), ipak se očekivanja ispitanika mogu podijeliti u tri grupe. Na prvome su mjestu kreativan posao i stalni intelektualni napredak. Zatim slijede socijalni motivi - siguran posao, visoka zarada, povoljno radno vrijeme koji svoj rang dijele s poželjnošću dinamičnog posla.

Na samome dnu ove rang-liste jest osobna medijska promocija, društveni ugled i brzina napredovanja u strukovnoj hijerarhiji, što je u skladu s prije iznesenim rezultatima.

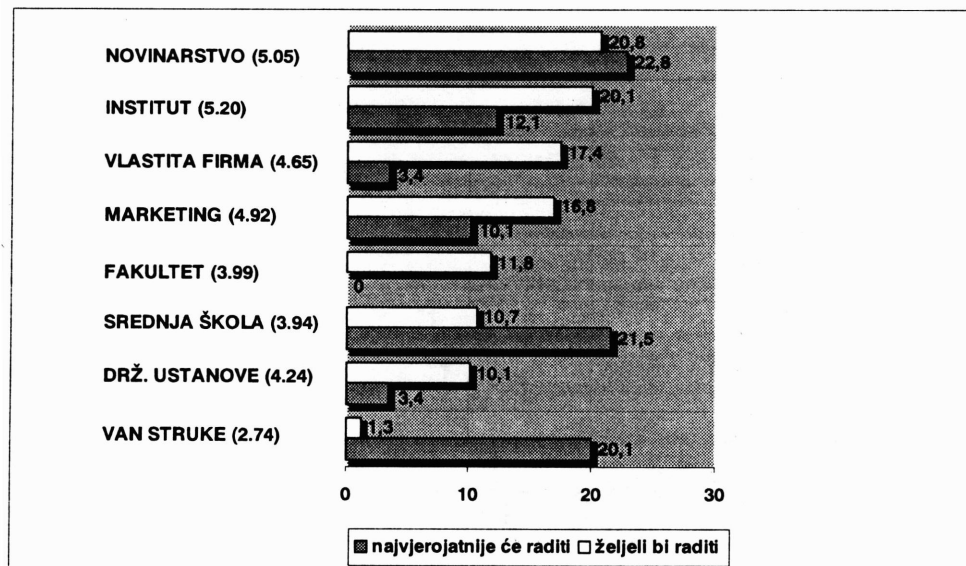
Tablica 4

Očekivanja od struke	Prosjek	Postotak izrazitog slaganja (5)
1. Visoka zarada	3.57	16.8
2. Stalno obrazovanje i intelektualni napredak	4.19	38.3
3. Kreativan i raznolik posao	4.67	69.8
4. Društveni ugled	3.21	4.7
5. Stručna putovanja i rad u inozemstvu	3.87	26.8
6. Prisutnost u masovnim medijima	2.48	5.4
7. Stalni izazovi	3.83	26.8
8. Brzo napredovanje u stručnoj hijerarhiji	3.11	2.4
9. Sigurnost radnog mjesta	3.77	27.5
10. Radno vrijeme koje nije strogo određeno	3.97	33.6

Posao koji bi ispitanici željeli raditi

Instrument u kojem smo ponudili osam različitih vrsta poslova, ispitanici su trebali procijeniti na skali 1-7, čime smo, za razliku od standardnih skala željeli pojačati diskriminaciju njihove odluke. Zbog toga su i prosjeci navedeni u sljedećoj tablici nešto viši. Posebno su nas zanimali oni ispitanici, koji su uz pojedini posao zaokružili "izrazito bih želio" (stupanj 7). Uz ovaj instrument pitali smo ispitanike za posao koji će najvjerojatnije raditi (posljednja kolona). Pogledajmo uostalom rezultate.

Slika 5

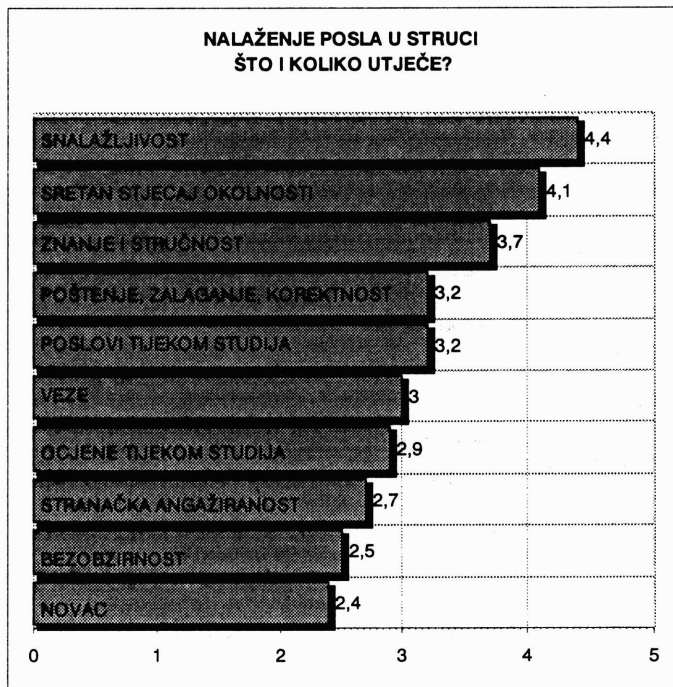
Dobiveni rezultati govore nedvosmisleno o dvjema vrstama posla koje ispitanici prvenstveno žele raditi - kao sociolog - istraživač u nekome institutu (izrazito želi 20,5% ispitanika), rad u novinarstvu (20,8% ispitanika). Nešto manje, ali ne bitno, ispitanici su skloni marketinškim poslovima (16,8%), a naročito ako ih rade u vlastitoj firmi (17,4%). Interesantan je i podatak da 11,8% ispitanika žele raditi kao nastavnici na Fakultetu, što je brojka dostatna za otvaranje još jednog studija sociologije. Napokon, samo 1,3% ispitanika, vjerojatno onih, koji su svjesni da su odabrali krivi studij, žele posao apsolutno nevezan uz struku.

Ovi nam podaci donekle sugeriraju i svojevrsno grupiranje profesionalnih interesa budućih sociologa. Prije nego što će nam faktorska analiza otkriti srodne skupine interesa, osvrnimo se na posljednju kolonu gornje tablice. Zatražimo li od ispitanika da procijene ostvarivost svojih profesionalnih aspiracija, dobivamo rezultate koji evidentno odstupaju od aspiracijske strukture. Otprilike polovica ispitanika procjenjuje svoje želje kao nerealne. Štoviše, čak njih 20,1% procjenjuje da neće uspjeti naći posao u struci. Želju da radi na Fakultetu ne smatra ostvarivom nijedan ispitanik, a umjesto njih 10,7% je onih koji izrazito žele raditi u srednjoj školi, njih 21,5% vidi sebe upravo na tome radnom mjestu. Ispitanici su najmanje uvjereni u osnivanje vlastite istraživačke firme (3,4%), te u dobivanje posla u državnim institucijama (3,4%).

Faktori nalaženja posla

Budući da je diskrepancija između želja i surove realnosti evidentna i samim ispitanicima, zanimljivo je pogledati kako ispitanici procjenjuju ono što na planu posla doista žele.

Slika 6

Kao što vidimo, snalažljivost, te sretan stjecaj okolnosti glavni su "aduti" na koje se ispitanici oslanjaju, što baš i nisu racionalno upotrebljivi faktori. Ipak, vrlo je utješno da ispitanici na treće mjesto stavljaju znanje i stručnost, što onda ujedno znači i da imaju dobar motiv za rad tijekom školovanja. Stranačka pripadnost, novac i bezobzirnost procjenjuju se kao najmanje važni faktori, što i ne treba posebno komentirati. Ostaje još jedino upitno zašto se faktor "ocjene tijekom studija" procjenjuje ispod prosječno, ako se već znanju i stručnosti dao primat. Jedno od tumačenja bi moglo biti i to da studenti prosjek ocjena ne smatraju relevantnim pokazateljem znanja, ili pak da ih se o tome prilikom zapošljavanja neće puno ni pitati.

Profesionalne aspiracije - faktorska analiza

Ispitanicima smo na procjenu dali 8 vrsta poslova, na kojima se diplomirani sociolozi najčešće zapošljavaju u struci, kao i van struke. Umjesto da provedemo osam regresijskih analiza, pretpostavili smo da u odabiru poslova postoje i alternativni, kojima će ispitanici biti također skloni, kao i onome poslu koji bi željeli raditi. Jedan od načina da se ta srodnost ustanovi jest da se na instrumentu provede faktorska analiza, te da se dobiveni faktori uzmu kao dimenzije prostora aspiracija.

Faktorska analiza ekstrahirala je uz primjenu GK kriterija tri statistički značajne dimenzije, koje tumače 68.2% zajedničke varijance. Navodimo rezultate varimax transformacije.

Prvi faktor (ASPIR1) objedinio je **znanstveno-istraživački rad u institutu (.81)**, **znanstvena istraživanja u vlastitoj firmi (.60)**, te **odbacivanje mogućnosti rada van struke (-.65)**. Nazvat ćemo ga FUNDAMENTALNA ZNANOST.

Drugi faktor (ASPIR2) saturiran je **radom u novinarstvu (.74)**, **radom u agenciji za marketing (.73)** te **radom u državnoj ustanovi (.66)**. Nazovimo ovaj faktor PRIMIJENJENA SOCIOLOGIJA.

Treći faktor (ASPIR3) povezuje **predavača u srednjoj školi (.79)**, **predavača na fakultetu (.62)**, te **odbacuje mogućnost rada u istraživačkoj firmi**, makar bila i vlastita (-.46). SOCIOLOG-PREDAVAČ moglo bi biti ime ove dimenzije.

Budući da su ove dimenzije nezavisne (varimax!), proizlazi da oni koji žele raditi u vlastitoj firmi, taj posao doživljavaju kao znanstveno-istraživački, a ne kao rad na primijenjenim istraživanjima, što znači da ih ne interesiraju marketinški projekti i eventualna zarada, već prije znanost sama. Oni koji sebe vide u nastavničkom pozivu zadovoljit će se srednjom školom kao radnim mjestom, ako im ne uspije dobiti posao na Fakultetu.

Regresijska analiza profесиjskih aspiracija s ostalim segmentima istraživanja

Na pitanje postoji li veza između najrazličitijih elemenata viđenja struke, karakteristika ispitanika i ostalih mjerenih segmenata s jedne strane, te profesionalnih aspiracija s druge, odgovorit ćemo tako da dobivena tri faktora na aspiracijama uzmemo kao kriterijske varijable multiple regresije, a sve ostale varijable kao prediktore. Pritom ćemo iz onih segmenata koje smo faktorizirali uzeti varimaxe, dok ćemo iz preostalih instrumenata uzeti pojedinačne varijable.

Model multiple regresije primijenili smo tako da smo statistički značajne prediktore selektirali backward metodom, koja je zadržala samo one prediktore, čiji beta-ponderi prelaze vrijednost .10. Zbog jednostavnosti, iznosimo samo tablice finalne regresijske jednadžbe te u njima samo veličine beta-pondera i njihovu statističku značajnost.

Regresija 1: FUNDAMENTALNA ZNANOST

Multipla veza, koja, dakako, zbog mnoštva prediktora ima visok iznos (.807) i tumači statistički značajno ($F=10.62$, $p=.00$) 65.1% varijance kriterija, zadržala je 19 prediktora od kojih je 17 značajno na razini rizika .05.

Najviši iznos beta-pondera i to negativnog predznaka ima faktor VRIJ4 (Tradicionalizam), što znači da ispitanici skloni fundamentalnoj znanosti pokazuju nesklonost tradicionalizmu. Oni su također neskloni etnocentrizmu (-.26), smatraju da bezobzirnost nije način kojim će lakše doći do posla (-.26), te ne smatraju da je medijska pozornost kojom su okruženi pojedini sociolozi dobar pokazatelj njihovih kvaliteta (-.12). Uvjereni su da društvo ima jasnu sliku o tome što je posao sociologije (.32), smatraju da će svoj posao izboriti znanjem i stručnošću (.17), ne odriču se društvenog ugleda (.18), no ne žele ga realizirati senzacionalističkim pisanjem (.21). Ipak, skloni su medijskoj promociji sociologije (.27), smatrajući vjerojatno da su oni osobno u stanju provesti to na odgovarajući način.

Na studij su se upisali zbog prethodnog uvida u literaturu (.21), na temelju čega su dobili želju da nauče analizirati društvo kako bi ga bolje razumjeli (.27). U istome smislu od posla očekuju stalno učenje i intelektualni napredak (.16), svjesni su da će im za zaposlenje trebati i sretan stjecaj okolnosti (.18), a ako ga dobiju, željeli bi da on bude ispunjen stručnim putovanjima i eventualnim radom u inozemstvu (.21). U svim njihovim htijenjima vjerojatno im u većoj mjeri pomaže majka, jer potječu iz obitelji u kojima je obrazovanje majke (.19) više od obrazovanja oca (-.21).

Tablica 5

Prediktorske varijable za faktor FUNDAMENTALNA ZNANOST	beta	p
Humanističko-kritička tradicija sociologije obvezuje sociologe na kritički odnos prema vlasti.	-.28	.00
Stalno obrazovanje i intelektualni napredak	.16	.03
FPREP2 – RAZVIJENOST STRUKOVNE PUBLICISTIKE	-.11	.06
Medijska popularnost pojedinih sociologa dobar je pokazatelj i njihove vrijednosti kao sociologa.	-.12	.07
Stručna putovanja i rad u inozemstvu	.21	.00
Sretan stjecaj okolnosti	.18	.01
FRAZL3 – ZAINTERESIRANOST ZA ZNANSTVENI RAD	.24	.00
FRAZL4 – ZAINTERESIRANOST ZA TEORIJU	.15	.02
Način na koji mediji prezentiraju sociološke radove najčešće je senzacionalistički, što izuzetno šteti struci.	.21	.00
Često pojavljivanje sociologije u medijima važnije je od toga da ono uvijek bude znanstveno.	.27	.00
Obrazovanje majke	.19	.02
FVRIJ2 – ETNOCENTRIZAM	-.21	.00
Bezobzirnost	-.26	.00
FPREP3 – PREPOZNATLJIVOST STRUKE U ŠIROJ JAVNOSTI	.32	.00
Društveni ugled	.18	.01
Obrazovanje oca	-.21	.01
Bilo kakav javni politički angažman sociologa nespojiv je s njihovom znanstvenom ulogom.	-.13	.05
FVRIJ1 – TRADICIONALIZAM	-.37	.01
Znanje i stručnost	.17	.00

Regresija 2: PRIMIJENJENA SOCIOLOGIJA

Multiple korelacija iznosa .70, koja tumači statistički značajno ($F=6.52$, $p=.00$) 48% varijance kriterijske varijable PRIMIJENJENA SOCIOLOGIJA, pronašla je 16 prediktora, od kojih je 14 statistički značajno na razini rizika .05.

Već je na prvi pogled vidljivo da su karakteristike ispitanika sklonih ovome tipu posla bitno drukčije u usporedbi s prethodnom regresijom. Podsjećamo da je ovaj faktor nastao odabirom medijskih i marketinških poslova, te državnim institucijama kao poželjnim mjestom zaposlenja, što je već vidljivo iz strukture značajnih prediktora. Za razliku od ispitanika sklonih fundamentalnoj znanosti, ovima je bitnije naći dobar posao (.15), jer u svojim životnim stremljenjima preferiraju bogatstvo, slavu i moć (.19), pa im, dakako, visoka zarada (.18) predstavlja važniji motiv pri odabiru posla od ostalih odrednica, kao što je to, primjerice, u prošlom faktoru bilo znanje i stručnost. Budući da im je novac glavni pokretač, spremni su raditi bilo koji od navedenih poslova, pri čemu ih kreativan posao najmanje zanima (-.13). S takvim poslovima nisu neupoznati, jer su ih povremeno radili tijekom studija (.21) Da bi ostvarili svoj cilj, spremni su na sve, pa čak i na bezobzirnost (.26), jer životna borba ljude sili na takmičenje, u kojemu se broje samo pobjednici, a poraženi ostaju bez posla, bogatstva i slave.

Poprilično su uvjereni da će im pri nalaženju posla pomoći stranačka i politička angažiranost (.25), nego li ocjene tijekom studija (-.21) Zbog toga se i ne slažu s tvrdnjom da je politički angažman sociologa nespojiv s njihovom znanstvenom ulogom (-.17). U ovome je kontekstu izrazito važno napomenuti da ovi ispitanici nisu posebno skloni empiriji i istraživanjima, već su neskloni teoriji (-.19), što baca i drukčije svjetlo na pojam znanstvenosti u tvrdnjama koje se bilo direktno, bilo preko statistički značajnih faktora javljaju kao odrednice ove, u svojoj biti pragmatičke dimenzije. Tipična tvrdnja te vrste ujedno je i prediktor s najvećim beta-ponderom (.26) koji tvrdi da je zadaća sociologa proučavanje, a ne promjena društva.

Tablica 6

Prediktorske varijable za faktor PRIMIJENJENA SOCIOLOGIJA	Beta	p
FCILJ1 – BOGATSTVO –SLAVA- MOĆ	.19	.03
TEOEMP1- TEORIJA	-.19	.01
Stranačka i politička angažiranost	.25	.00
Političke ambicije glavni su motiv većine sociologa koji se često pojavljuju u medijima.	.25	.01
Poslovi koje ste povremeno obavljali tijekom studija	.21	.01
FRAZL1 – DOBAR POSAO	.15	.05
FRAZL2 – STUDIJ KAO PRIPREMA ZA DRUŠTVENU AKTIVNOST	.25	.00
Sociolozi bi se morali mnogo više pojavljivati u medijima, jer to bitno pridonosi prepoznatljivosti sociologije kao profesije u javnosti.	.14	.07
Bezobzirnost	.26	.00
Zadaća sociologa je proučavanje društva, a ne njegova promjena, pa bi stoga trebali biti umjereni i trezveni u javnim nastupima.	.26	.00
Kreativan i raznolik posao	-.13	.09
Visoka zarada	.18	.04
FPREP3 – POZNAVANJE STRUKOVNE DINAMIKE	.20	.01

Ocjene tijekom studija	-21	.01
U medijima se pojavljuju uglavnom oni sociolozi kojima je stalo do popularnosti i medijske eksponiranosti.	-21	.02
Bilo kakav javni politički angažman sociologâ nespojiv je s njihovom znanstvenom ulogom.	-17	.03

Javni istupi sociologa morali bi biti trezveni i umjereni, smatraju ovi ispitanici. Istina je da se u medijima pojavljuju i sociolozi kojima je isključivo stalo do medijske eksponiranosti, no, tako da su prije izuzetak, negoli pravilo (-.17). Potpuno svjesni važnosti medija za promociju struke, kao i za osobnu promociju, ovi će ispitanici biti skloni podržati javne medijske istupe svojih kolega te će i sami u tome sudjelovati (.14).

U tome svjetlu treba vjerojatno gledati i tvrdnju s kojom se ispitanici skloni primijenjenoj sociologiji slažu, a kojom se tvrdi da su političke ambicije glavni motiv medijskih istupa sociologa (.25), tvrdnjom koja je svakako značajnija odrednica ove regresije. U prilog tome ispitanici u posljednjoj tvrdnji podržavaju politički angažman sociologa (-.17), što se slaže s prethodnim konstatacijama, uz napomenu da političnost ovih ispitanika nije usmjerena prema promjeni društva, već prije prema dnevno – pragmatičkoj oportunistici. Uostalom, svega su toga ispitanici bili svjesni već pri upisu studija sociologije, jer pri razlozima upisa navode sve one koje smo podveli pod faktor “studij kao priprema za društvenu aktivnost” (.25), prediktor koji je jedan od najboljih tumača ove regresije. Ovakvi su ispitanici od samoga početka znali što hoće, pa su svoje prethodno viđenje struke tijekom studija samo još “izoštrili”. Ukratko riječ je o profilu osobe kakvog svaka makijavelistička politika može samo poželjeti.

Napomenimo na kraju da ispitanici skloni primijenjenoj sociologiji iskazuju uvjerenje kako poznaju probleme struke i strukovnu dinamiku (.20). Premda neskloni teoriji, smatraju je dobrom paradigmom za analizu hrvatskog društva, što bi prevedeno na pragmatički jezik značilo da treba braniti svaku paradigmu koja evidentno pridonosi prepoznatljivosti struke i njezinoj promidžbi. Od teorije se ne živi, ali bez nje se ne može, reći će oni i vjerojatno se složiti s jednim od Murphyevih “zakona” koji kaže da “ako ta prokleta stvar radi, ne treba ni za živu glavu kopati po njoj”.

Regresija 3: SOCIOLOG - PREDAVAČ

Tablica 7

Prediktorske varijable za faktor SOCIOLOG – PREDAVAČ	beta	p
FVRIJ4 – SOCIJALNA BLISKOST	-.22	.00
FPREP6 – RAZVIJENOST STRUKOVNE PUBLICISTIKE	.20	.01
Steći doktorat znanosti	.31	.00
FPREP1 – SOCIOLOGIJA KAO OBJEKTIVNA DRUŠTVENA ZNANOST	.18	.02
Poslovi koje ste povremeno obavljali tijekom studija	-.14	.08
Ugled sociologije	-.15	.05
FPREP5 – STRUKOVNI JEZIK – LEGITIMITET STRUKE	.22	.01
Sociolog je prije svega intelektualac, pa bi morao javno reagirati na društvene događaje i onda kad to nema izravne veze sa strukom.	.28	.00
TEOEMP1 – EMPIRIJA	-.30	.00
Sociolozi bi se morali mnogo više pojavljivati u medijima, jer to bitno pridonosi prepoznatljivosti sociologije kao profesije u javnosti.	.17	.04

VRIJ2 – ETNOCENTRIZAM	.18	.02
Poštenje, zalaganje, korektnost	.17	.03
FCILJ3 – OBRAZOVANI REVOLUCIONAR	-.26	.00
Sigurnost radnog mjesta	.20	.02
Visoka zarada	-.25	.00
Ocjene tijekom studija	.20	.02
VRIJ1 – TRADICIONALIZAM	.27	.00

Po političkoj orijentiranosti tradicionalisti (.27), skloni i elementima etnocentrizma (.18), ovi ispitanici vide sigurnost radnog mjesta mnogo važnijom (.20), negoli nesiguran posao koji donosi visoku zaradu (-.25). Takvo će se radno mjesto zaslužiti poštenjem zalaganjem i korektnošću (.17), a dobro će doći i visok prosjek ocjena (.20), koji je po njima objektivni pokazatelj i “odskočna daska” za daljnju promociju, jer je ovim ispitanicima važna odrednica i daljnja profesionalna promocija – magisterij svakako, a poželjan je i doktorat znanosti (.31).

Premda se eksplicitno ne izjašnjavaju kao “teoretičari”, skloni su empiriju vidjeti kao “strano tijelo” u struci (.30 - jedan od najvećih beta pondera!), a poželjnog sociologa vide u liku intelektualca, koji će, kao i svaki intelektualac po vokaciji, javno reagirati na društvene događaje, čak kad to i nema izravne veze sa strukom (.28). Na to mu daje pravo status sociologije kao objektivne znanosti u društvu (.18), s izrazito razvijenim strukovnim jezikom, koji predstavlja njezin pravi i poželjni legitimitet (.22). Stoga treba što je moguće bolje razviti strukovnu publicistiku (.20) kako bi se taj legitimitet i očitovao.

Svjesni da ugled sociologije u našem društvu nije visok, ovi ispitanici smatraju da ta činjenica i nije toliko važna (-.15). Zapravo je važnije biti intelektualac, jer je to u svakom slučaju univerzalnija kategorija, za koju su nužni upravo prethodno navedeni uvjeti. I biolog, i povjesničar i ekonomist prepoznat će univerzalni jezik znanosti, premda i ne razumiju o čemu je zapravo riječ. Dovoljno je da je zadovoljena forma, znanstveni obrazac, a valjda iza toga nešto stoji ako je autor uvaženi doktor “te-i-te” znanosti?

Jedan od načina da se položaj struke poboljša jest i medijska promocija, čija bi svrha trebala biti da sociologija postane prepoznatljiva (.17). No, to ni u kom slučaju nije objavljivanje rezultata istraživanja, već prije publicistička esejistika. Rezultati empirijskih istraživanja, u koje ovi ispitanici baš i nemaju povjerenja (-.30!), zadiru u dnevnu politiku i mogu stru- u odvesti na nesigurnu pučinu dnevno – političkih previranja. A ako ovi ispitanici nešto ne mogu smisliti, onda je to lik obrazovanog revolucionara (-.26).

Umjerenost, intelektualna staloznost, pozivanje na tradicionalne autoritete struke, poznate obrazovanim intelektualcima iz drugih struka – to je, uz unutrašnju organiziranost sociologije i razvijanje strukovnog jezika, put da se struka vrati svojim pravim temeljima – teorijskom promišljanju i socijalnoj filozofiji. Jer, tko pamti nekog tamo Parsonsa, Skinnera, Morena, Thurstonea ili čak i Comtea u drugom svjetlu negoli kao pozitiviste koji su čovjeka htjeli svesti na mjerljive parametre, a društvo na brojkama i jednadžbama opisiv skup entiteta?

5. Umjesto zaključka

U uvodnome dijelu ovoga teksta napomenuli smo da provedeno istraživanje ima dva dijela od kojih se u ovome interpretira tek polovina rezultata. Po našem mišljenju važnija polovica, kako će rezultati pokazati, poprilično je kompatibilna s drugom polovicom. Ipak, svako preuranjivanje s konačnim zaključkom bilo bi donekle znanstveno neumjesno. Zato ćemo se

ovdje samo kratko osvrnuti na interpretirane nalaze, koji nam daju dosta jasnu sliku o viđenju sociologije kao struke od strane njezinih budućih nositelja. No, njihovo viđenje govori, dakako, i o njima samima.

Ponukani rezultatima, upitajmo se na kraju, u kakvom je stanju sociologija u Hrvatskoj i da li se na temelju htijenja ispitanika može govoriti o potencijalnome smjeru razvoja. Sudeći po viđenju ispitanika, budućih nositelja struke, sociologija bi se trebala držati svoje status quo pozicije i služiti kao pripomoć u pronalaženju posla, najčešće onog izvan struke. Pogledajmo, uostalom, koje smo profile ispitanika dobili. Fundamentalne znanstvenike koji "na papiru" priznaju teoriju dok istovremeno ne smatraju važnim razvijanje znanstvene publicistike? Istraživače društvene zbilje, kojima je politički angažman važniji od znanja i spoznaje i koji strukovno obrazovanje doživljavaju kao pripremu za budući osobni angažman na planu politike? Ili možda buduće nastavnike na Odsjeku za sociologiju (ili u srednjoj školi, sasvim svejedno – sic!), izrazito nesklone bilo kakvoj empiriji, osobno usmjerene tradicionalizmu, te vrlo sklone osobnoj promociji i realizaciji strukovnih titula?

Ako su to perspektive hrvatske sociologije, trebali bi se u najmanju ruku zamisliti nad pitanjem da li u Hrvatskoj uopće postoji neka politika struke i da li se struka uopće bavi svojim predmetom ili možda pukim opstankom, što, istina, jest politički oportuno, no, u daljnjoj budućnosti sasvim sigurno strukovno kontraproduktivno.

LITERATURA

- Carr-Saunders, E. M., Wilson, P. A. (1933) **The Professions**. Oxford: Clarendon Press.
- Cullen, B. J. (1978) **The Structure of professionalism. A Quantitative Examination**. New York-Princeton: PBI.
- Čulig, B. (1992) **Vrijednosti i politički stavovi kao determinante ekoloških orijentacija**. Doktorska disertacija, Zagreb.
- Kulturni radnik**, (1983) Zagreb, Sv. 5.
- Šporer, Ž. (1984) Bibliografija radova o sociologiji profesija. **Revija za sociologiju** 16 (1-2).
- Šporer, Ž. (1990) **Sociologija profesija**. Zagreb: Sociološko društvo Hrvatske.
- Turner, C., Hodge, M. N. (1970) *Occupations and Professions*, u knjizi: Jackson, J. A.: **Professions and Professionalisation**. New York: Academic Press.

PROFESSION AND PROFESSIONAL EDUCATION Analysis of Student Population

BENJAMIN ČULIG
University of Zagreb

The analysis of sociology as the profession in Croatia has been made by researching the whole population of student of sociology (N=142). Respondents have been asked to estimate zha position of sociology as profession, professional reputation, the place of sociology in actual political changes, elements of professionalism (theory development, scientific methods and techniques, professional language, publishing, organisational levels of profession, professional image, professional ethic norms, possibility of getting work), all based on questionnaire with Likert type scales.

It has been measured reasons of professional choice, professional socialisation, relation toward theory and research too, including all relevant socio-demographic parameters and value system elements.

The main point of research has been focused on professional aspirations, measured at three levels: what the students expects from profession generally, which job they prefer to work and which job they would really do. The main hypothesis has been formulated as it is possible to explain aspirational structure by other estimated parameters, which has been measured, from which point will be possible to estimate the professional development.

Using factor analysis under the main component model, three aspirational factors has been obtained: FUNDAMENTAL SCIENTIFIC, APPLIED SOCIOLOGY WORKING and PROFESSIONAL TEACHING. The multiple regression model has been used in order to establish a connection between the three obtained factors as criterion variables and all other variables as predictors. The results obtained in the analysis have shown strong relationship which lead to the confirmation of the main hypothesis. Although probably biased in their profession estimation, typical students are aware of their professional future. In fact half of them are certain that their professional aspirations will not be achieved.